
ПРОГЛААС

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий”

кн. 1, 2015 (год. XXIV), ISSN 2367-8585

Ваня Ангелова

БЪЛГАРСКИТЕ ЕЗИКОВЕДИ И ПРАВОПИСНАТА РЕФОРМА ОТ 1945 ГОДИНА (Втора част)

Vanya Angelova

BULGARIAN LINGUISTS AND THE ORTHOGRAPHIC REFORM OF 1945 (Second Part)

Статията има за цел да запознае читателите със становищата на едни от най-видните български езиковеди по отношение на проведената у нас правописна реформа през 1945 година. На страниците на българския печат се водят изключително интересни дебати, спорове и дискусии за наложителните и не толкова наложителни промени в българския правопис. Някои от статиите излизат от печат в качеството си на опровержения срещу други статии и становища. Подготовката на реформата започва много години преди нейното осъществяване и преди идването на власт на правителството на Отечествения фронт. Тя е извършена в рамките на около шест месеца, но опитите за нейната реализация продължават повече от 20 години. По-долу следва продължението от кн. 2/2015 г.

Ключови думи: *български езиковеди, правописна реформа, правопис, Отечествен фронт.*

This article's aim is to make the reader familiar with the views of some of the most prominent Bulgarian linguists concerning our orthographic reform in 1945. The Bulgarian press presents very interesting debates, disputes and discussions about the necessary and not so necessary changes in Bulgarian orthography. Some of the publications are in response to other publications and opinions. The preparations for the reform began

many years before its completion and before the government of the Fatherland Front came to power. The reform was made in six months, but its practical implementation took more than 20 years to complete.

Keywords: *Bulgarian linguists, orthographic reform, spelling, Fatherland Front.*

Академик Петър Динеков също се включва в дискусиата със статия „Правописът“. Тя се появява само четири дни след публикуването на предходната статия в „Дъга“ (бр. 51 от 16 ноември 1944 г.). В нея се коментира оживеният интерес към работата на Правописната комисия:

Работата на Правописната комисия при М-вото на нар. просвъщение събуди живъ интересъ въ всички срѣди. Нищо чудно – въпросътъ за правописа е свързанъ непосредно съ проявитѣ на нашия всѣкидневенъ животъ и всѣка негова промѣна засѣга веднага и прѣко всички, които боравятъ съ писмо, т.е. голѣмата частъ на населението на страната. Въ тоя широко проявенъ интересъ къмъ правописа особено занимателни сж критикитѣ върху решенията на комисията по главнитѣ въпроси. Тия решения вече сж известни отъ краткитѣ официални съобщения въ вестницитѣ. Най-главното е, че нѣколко букви се изхвърлятъ окончателно отъ нашия правописъ. (Динеков 1944)

Според учения първоначално се е създало впечатление, че хората не изпитват съжаление за тези букви, премахнати от азбуката. Впоследствие обаче се оказало, че те имат и своите горещи привърженици и че защитниците им правят от тяхното отстраняване национален въпрос, тъй като тези букви съвсем не без основание се превръщат в национални символи и неизменно въплъщение на българската съдба. Той смята, че подобни доводи нямат никаква връзка с истината и че в повечето случаи са само ефектно звучащи фрази. Динеков приема, че не бива националната съдба на българина да се свързва с „два-три белега, които, както комисията много правилно е схванала, сж вече излишни за нашето писмо“, понеже не изразяват абсолютно никакви звукове или биха могли да бъдат заместени напълно успешно с други букви.

Петър Динеков отчита, че „главниятъ стремежъ на комисията е билъ насоченъ къмъ опростяване на азбуката: задъ всѣка буква да

стои звукъ, единъ и сжщи звукъ да се отбелязва само съ една, а не съ повече букви както досега. Така, ероветъ на края сж напълно излишни, защото не изразяватъ никакъвъ звукъ. Голѣмиятъ юсь (**к**) също нѣма мѣсто въ азбуката, защото неговиятъ звукъ може съвсемъ точно да се изрази съ еръ голѣмъ. Споредъ произношението въ отдѣлнитѣ думи **ѣ** се замѣня съ **е** или **я**. Това са главнитѣ решения на Комисията и тѣ водятъ несъмнено къмъ опростяване на правописа, което, естествено, нѣма да ни направи по нѣкакъвъ магиченъ начинъ по-грамотни по отношение на езика, но ще спести излишна енергия, която мжже да бжде използвана тъкмо за засилване на грамотността.“ (Динеков 1944)

По-нататкъ в статията си ученият подчертава, че това схващане за правописния въпрос е напълно демократично и че до него се е достигнало много преди 9 септември, но че едва след тази историческа дата то би могло да бжде изразено открито и свободно и чрез общественото мнение да бжде наложено. Авторът допълва, че това демократично съображение е по-важно от всички други, така наречени „национални“ доводи, защото силата на една нация не се постига чрез създаването на фетиши и чрез идолопоклонство, а чрез културното всестранно издигане на българския народ.

Според Динеков една от причините, поради която се критикува твърде много правописната реформа, е бързината, с която тя се прокарва. Той има основание, понеже реформирането се извършва с изключително бързи темпове само за около шест месеца, а това е прекалено кратък период за нещо толкова грандиозно, като преустройството в правописанието. Петър Динеков е убеден, че всяка промяна в правописа трябва да се прави много внимателно, за да има трайно значение, но смята, че избързване на практика няма, тъй като въпросът за реформирането на българския правопис е на дневен ред отпреди цели двацет години, преди настоящето правописно преобразуване. Разбира се, пише той, „тогава се направи единъ опитъ, който пропадна поради политически причини. Тия политически причини вече днесъ не сжществуватъ и е напълно естествено въпросът да се повдигне отново. Промѣнитѣ, които сега се правятъ, сж отдавна обсъждани и обмисляни, въ много отношения теоретично напълно разрешени, та дори и практически приложени. Ето защо

почти нсма опасностъ да се допустнатъ нѣкои сжществени грѣшки.“
(Динеков 1944)

Динеков счита, че след като вече се е заговорило за промяна в правописа и след като Комисията е започнала да работи върху нея, по-добре е да се бърза с решението, защото всяко забавяне внася смут в дейността на цели съсловия, между които са и книгоиздателите, печатарите, книжарите и др. При това забавянето му се отразява зле и на работата в училище, понеже, докато се очакват новите промени, учебният процес се забавя, старият учебен материал се изоставя и на практика не се учи.

По отношение на някои конкретни решения в Комисията Динеков смята, че най-много шум се вдига във връзка с изхвърлянето на малкия ер от българската азбука:

Три сж главнитѣ довода на неговитѣ защитници: 1) ще се унищожи мекостъта на българския езикъ; 2) малкият еръ не е изхвърленъ отъ руската азбука; 3) затруднява се отбелязването мекостъта на съгласнитѣ. Че въ руската азбука имало еръ малъкъ, това нѣма никакво значение за насъ, защото се касае за единъ езикъ съ друга звукова система, кждето тая буква наистина е потрѣбна. Що се отнася до мекостъта на нашия езикъ, тукъ има една основна заблуда. Премахването на малкия еръ в края на думитѣ съвсемъ не значи унищожение на нѣкаква мѣкостъ, защото фактически въ нашия книжовенъ езикъ мекостъ в тия случаи вече нѣма. (Динеков 1944)

Целесъобразно е да се приеме становището на Петър Динеков, тъй като той определено има основание. Езикътъ действително се променя и няма нужда да се пишат излишни знаци, на които не съответстват звуци. Там, кждето мекостта е изчезнала, знакът е излишен. Следователно няма нужда от него. Там, кждето обаче има мекост, знакът е запазен, така че препорѣката на Динеков е уместна.

Според Динеков книжовниятъ българин не произнася с мека съгласна в края думи като **конь**, **учитель**, **царь** и други, и това е вярно. Той е на мнение, че мекостта на думите в средата по никакъв начин не се премахва, тъй като тя може да се отбелязва с друг знак – **й** вместо **ь** (например **Колйю**, **гйон**), с което няма как да се съгласим,

тъй като липсва стабилна научна база за подобно решение. Приемливо е неговото предложение обаче, тъй като мекостта се запазва и в членната форма, да се отбелязва с **я: конят, учителят**.

Диников се противопоставя и с други аргументи на защитниците на малкия ер, но по неизвестни причини не стига до подробности. Той оценява дейността на Комисията и споделя, че тя е обсъдила достойно правописните въпроси, макар че и нейната работа, както и всяка обществена активност, подлежи на критика. Тази критика обаче би следвало да се прави само от вещи лица, а не от случайни хора, въпреки че по правописни въпроси се изказват всички, тъй като те засягат различни среди и сфери на обществения живот. Обаче при конкретното разрешаване на въпросите, свързани с правописанието, решаващата дума по право трябва да принадлежи на специалистите филолози.

В заключение академик Диников оценява направените реформи като добри и уместни и призовава да няма отстъпление от тях:

Не съм членъ на Правописната комисия и мога спокойно да защитя нейната работа. Въ нея сж събрани най-добритѣ представители на нашата езикова наука. Всеки отдѣлень въпросъ е обсъжданъ обстойно и всестранно, взети са предъ видъ всички съображения и доводи, които различни лица сега изтъкватъ въ вестникарскитѣ си писания. Затова българското общество трѣбва да има по-голѣмо довѣрие въ нейнитѣ решения. Направенитѣ реформи са най-доброто и най-умѣстното. Връщане назадъ не трѣбва да има, защото то значи утре отново да се занимаваме съ правописа. А на българското общество предстоятъ по-важни задачи, за да не хаби напраздно енергията си. (Диников 1944)

Поредна езиковедска статия, свързана с правописната реформа, се появява в брой девети на „Литературен фронт“ (22 ноември 1944 година). Тя е озаглавена „Къмъ новъ, народенъ правописъ“, а неин автор е един от членовете на Правописната комисия – бележитият български езиковед проф. Иван Леков. Цитираме дословно началото на тази статия:

Поради значителния интерес към работата на Правописната комисия при Министерството на просвѣтата, която вече изпълни своята задача, не е излишно да се изтъкнат нѣкои от основнитѣ начала, върху които почива проектът за новия правопис, предложен от учени-специалисти и одобрен с голѣмо мнозинство от комисията. (Леков 1944)

Проф. Леков пояснява, че всяко предприето нещо в областта на културата трябва да бъде обществено оправдано, в това число и опитите за промените в правописа, които трябва да бъдат съобразени с настроенията на обществото в момента и да целят до известна степен усвършенстване и опростяване на съществуващия начин на писане. Той смята, че силното влияние на навика и традицията, играещи уравнишителна роля в езика, прави всички ортографични реформи непълни, неокончателни и незадоволителни. По негово мнение от този факт се ползват най-често „непосветенитѣ и недобросъвѣстнитѣ“, отправящи своите „несъстоятелни критики“:

Непоследователността на гледищата, от които произхождат решенията за правописнитѣ правила, е само привидна и намира своето оправдание и обяснение въ редица факти, които сж добре познати само на специалиститѣ и съставят една от проблемитѣ на т.н. езикова култура. Така напр., необходимо е да се знае, че книжовният език, е език на норми, предложени въ аморфен вид от диалектитѣ и то най-често главно от един диалект, и систематизувани и утвърдени чрез изговора на културнитѣ сръди, на образованитѣ, посръдством училищни и други културни институции. Смѣсването на обикновения литературен език съ поетическия е една грѣшка, която не бива да се прави особено при обсъждането на правоговорни и правописни въпроси. Поетическият език като висша художествена реконструкция на обикновения има свои собствени закони, значителна обособеност и творческа свобода въ почти всички области на своята граматична система. Книжовният език въ най-широкъ смисъл на тая дума, който въ последно време бѣ станалъ обект на множество проучвания въ чуждестранната наука, се подразделя

от своя страна, както е известно, на говоримъ и писменъ обаче въ него винаги владѣе т.н. унифицираща, обединителна склонность. Първото и основно указание за сжщността и размѣра на правописнитѣ реформи трѣбва да очакваме от наличния книжовенъ нормативенъ езикъ. (Леков 1944)

В този период има доста неуредици в правописа и в пунктуацията.

Иван Леков коментира по-нататък важни детайли, свързани с отличителните черти на българския език: „Нашият книжовенъ езикъ е въ повечето свои пластове отражение на североизточненъ български диалект. Но в него има и някои западнобългарски черти.“ По този начин големият български учен обяснява онези колебания в езика, които неминуемо са отразени и в правописа и които за неспециалистите са подозрителни и осъдителни. Авторът на статията смята, че тълкуването на някои правописни правила е оправдано от самата структура на звуковите явления, която е неравностойна и разнопластова. Той насочва вниманието ни към самия развой на езика и към неоспоримите факти, че във всеки момент от този развой статичното състояние се стреми да се превърне в динамично, а динамичното – в статично. От съществено значение е разбирането му, че „неуловимитѣ за прѣко наблюдение постоянни промѣни въ езика сж само временни и частични „нарушения“ на езиковата система, въ която владѣе вѣчния стремежъ къмъ уравнивяване на противоположитѣ езикови склонности. Всѣка реформа въ правописа сварва езика въ единъ отъ тѣзи моменти на прегрупиране и преустройство, въ които архаичното е сжщо така неприемливо, както и новото, което още не е установено.“ (Леков 1944)

Професор Иван Леков смята, че промените в правописа са едно добро компромисно решение в подобна ситуация. Важно е „рухото“, в което ще бъде облечена езиковата форма. Нормално е според него при укрепналост на дадено явление да се запази по-старинен вид на писане, а при един бърз езиков развой би трябвало да се търси по-радикално „опростотворяване“ на начина за писане. Той смята, че не би могло да се скъса изведнѣж и напълно с етимологичния принцип, още повече при писането на словни представки, тъй като този принцип почива не само на традицията, която в областта на культу-

рата непременно трябва да се зачита, но и на граматичното възпитание на образованите хора, които добре си служат с правописа.

Ето защо (пише той), както всички свѣтовни правописи, и новият български правописъ ще бѣде съобразенъ съ изговора на днешния български книжовенъ езикъ до степенъ, каквато разумниятъ компромисъ на всички изтъквани съображения отъ езиково-исторически, езиково-културенъ и общественъ характеръ налага. Напредѣкътъ, който се прави с премахването на букви, задъ които не се крие вече звукъ (ъ навсѣкѣде, ъ в края на думитѣ) или които сж двузначни (с означаваше ту я, ту е), или на буква ж, която е равнозначна съ ъ, е безспоренъ, и като резултатъ на постоянно подчертавания стремежъ да се съгласува колкото е възможно повече изговора съ правописа, ще се приеме днесъ съ задоволство. (Леков 1944)

Леков смята, че демократизирането на новия начин на писане личи и в допускането на двойни успоредни форми, които водят началото си от различни диалекти и които са застъпени по еднакъв начин в книжовния език. Той приветства толерантността, проявена от членовете на Комисията по правописа, по отношение на думи с чужд, предимно руски, произход, тъй като те напомнят за „исконните връзки между славянските езици и народи“. Иван Леков смята, че новият правопис трябва да се нарече „народен“, защото и в миналото е имал много привърженици сред прогресивната интелигенция, най-вече сред учените и писателите. Във връзка с разволя на езика ученият пише:

Всѣкакви пророкувания относно разволя на явленията въ областта на българския езикъ, а съ това и относно желанитѣ, съобразени съ тоя разволя правоговорни и правописни измѣнения сж неумѣстни отъ филологично гледище и могатъ да предизвикатъ заблуждения, ако се приематъ като мѣрдавани в правописнитѣ спорове. (Леков 1944)

Накрая Иван Леков съветва да не се забравя, че по същество правописът е нещо твърде условно и че той съвсем не е главното занимание на филологията, така че неговите несъвършенства едва ли биха навредили на езика и на авторитета на специалистите, които

са ратували за този правопис. И това се доказва от професор Русин Русинов в книгата му „История на българския правопис“. Сходно е и становището на Стоян Буров в научния му труд „Иновациите в граматиката на съвременния български език – банални неправилности или тенденции в развитието“, представен на Третия международен конгрес по българистика в СУ „Св. Климент Охридски“ (София, 25 май 2013 година). (Русинов 1981, Буров 2013)

Изключително интересна е и статията на Любомир Андрейчин, публикувана във вестник „Свобода“. Тя е отзвук на статиите на академик (тогава професор) Александър Теодоров-Балан, на Димитър Найденов, както и на други наши езиковеди. Отпечатана е на 6 декември 1944 година в брой 79. Неин автор е секретарят на Правописната комисия, академик Любомир Андрейчин (по това време доктор). Озаглавена е „Правописната промѣна и Ъ“. Истината е, че Любомир Андрейчин е бил против премахването на ятовата гласна и на големия юс по време на провеждането на правописната реформа от 1945 година, за разлика от академик Стефан Младенов (тогава професор) например, който през 20-30 години на миналия век се обявява за ограничаването на употребата на **ят** и за запазването на този звук единствено във формите, които се различават като произношение. Още в самото начало Андрейчин поставя проблема за **ь** в новия правопис:

Следъ като се съобщиха в печата най-важнитѣ решения на правописната комисия, появиха се нѣкои критики главно срещу решението да се премахне **ь**. Основната мисълъ на тѣзи критики е, че съ премахването на **ь** се посѣга върху мекостъта и въобще върху изговора на българския езикъ. Въ днешно време **ь** не служи за изразяване на единъ опредѣленъ звукъ или звукова особеностъ, а притежава нѣколко, доста различни една на друга, служби... (Андрейчин 1944)

По-надолу в статията си езиковедътъ пише, че в края на някои думи (като **радостъ, любовъ, скръбъ, конь** и пр.), **ь** се употребява предимно в качеството си на знак без звукова стойност. Освен това, в някои имена (като **Кольо**) и в някои чужди думи (като **гьонъ, актьоръ** и др.) **ь** служи като знак за мекост пред **о**. Малък, **ь** се

употребява и като знак със стойност на гласна **ъ**, съпроводена в същото време с мекост на предходната съгласна, в членни форми (като **коньтъ**, **конь-ът**; **учительтъ**, **учитель-ът**). Любомир Андрейчин е на мнение, че след като веднъж вече е взето решение да се изостави писането на **ъ** без звукова стойност в края на думите, то задържането на **ъ** в същото положение не би имало никакво оправдание, което е напълно уместно. Той обръща внимание, че поддържаният от известен брой филолози мек изговор на крайните съгласни в някои думи (като **конь**, **пътъ**) на практика не съществува в съвременното книжовно произношение и че редица факти и обстоятелства показват, че не би могъл да бъде възстановен, независимо от това, че се среща в някои народни говори. Кое ще рече, че премахването на **ъ** в края на думите е следствие от фактическото изчезване на мекостта на крайните съгласни, а не обратното.

Това е причината, поради която Любомир Андрейчин отхвърля становището на Александър Теодоров-Балан, който в 56 брой на вестник „Свобода“ пише, че Комисията била затъмнявала с буквите си мекостта на съгласните. Според Андрейчин въпросът за употребата на **ъ** като общ знак за мекост е решен от самия развой на нашия език и най-вече от съвременното състояние на книжовния ни изговор, в който меки съгласни се срещат само пред меки гласни (например земя, любовъ), но не и самостоятелно (пример с руски: сколько, голубъ).

По-нататък в статията „Правописната промѣна и **Ъ**“ се обръща внимание, че „[о]станалите случаи отъ употребата на **ъ** у нас иматъ твърде частенъ характеръ и – при наличността на някои други факти въ писмената ни практика – не може да се смѣта за наложително да се пази специална буква въ азбуката за тѣхъ.“ (Любомир Андрейчин: 1944) Ученият изразява несъгласие и със становището на Димитър Найденов, привеждайки следните доводи:

Мекостъта на съгласнитѣ пред **о** може да се изрази напълно добре и с **й**. Твърдението на Д. Найденовъ (в. „Свобода“, бр. 59), че **Кольо** се състои отъ 4 звука, а **Койло** отъ 5, тъй като въ последния случай „трѣбва, длѣжни сме да прочетемъ Коль-йо“ е само теория. Въ действителность всѣки българинъ ще изговаря формитѣ **Койло** и **актйор** по сж-

щия начинъ, както ги изговаряме днесъ, когато пишемъ **Кольо** и **актьоръ**. Отъ друга страна както буква **я** може да означава едновременно и дифтонгъ **йа** (**ябълка**, **боя**), и мекостъ на предшестващата съгласна (**тя**, **земя**), така и означението **йо** би могло да означава едновременно и дифтонгъ **йо** (**Йорданъ**, **Стойо**), и мекостъ на предшестващата съгласна (**Койо**, **актьор**). (Андрейчин 1944)

Въпреки доводите в полза на звука **й**, все пак болшинството от членовете на Комисията явно са се съобразили със становището на Димитър Найденов и на останалите, защитаващи тази позиция, към която е целесъобразно да се придържат езиковедите и днес. Последният въпрос, който Л. Андрейчин разглежда в статията си, е свързан със замяната на **ь** с **я** в някои членни форми (като **конят**, **коньтъ**; **учителят**, **учительтъ**). При тази замяна, пише езиковедът „се постъпва днесъ по сщия начинъ, както е постъпено вече отдавна въ огромната маса аналогични случаи като **краятъ**, **добриятъ** отъ една страна и **носятъ**, **търпятъ** отъ друга (въ всички тѣзи форми задъ буква **я** се крие сщият „тъмень“ звукъ „ъ“ съ мекостъ на предшестващата съгласна, който само въ нѣкои скъществителни като **коньтъ** и **учительтъ** продължаваме още да бележимъ съ **ь**). Трѣбва да се изтъкне при това, че въ обикновения и непреднамеренъ изговоръ формата **конят** ще звучи, поради тѣй нареченото потъмняване на неудареното **я** (**а**), също тѣй, както и сегашната форма **коньтъ**.“ (Андрейчин 1944)

Уместно е, разбира се, Комисията да приеме това становище на Любомир Андрейчин, тѣй като то е не само логично, но и издържано от езиковедска гледна точка. В заключение езиковедът подчертава най-категорично, че с изоставянето на **ь** не се посяга ни най-малко на мекостта в българския език, нито пък се внасят никакви други промени в установения изговор, както и по никакъв начин не се накрънява писмената система на българския език.

Следващата статия, с която продължават дебатите по въпроса за изхвърлянето на малкия ер от нашата азбука, отново е на страниците на вестник „Свобода“ със заглавието „Порочна присъда надъ еръ-малкъ“. Публикувана е на 14 декември 1944 година, брой 86, с автор Александър Теодоров-Балан.

Тази статия е възражение срещу позицията на Любомир Андрейчин. Това се доказва още в уводната ѝ част. Тя излиза от печат само осем дни след публикуването на статията на Любомир Андрейчин.

Възразявамъ на същественото въ статия „Правописната промѣна и ъ“ отъ д-ръ Андрейчинъ, секретарь на исторично седмата по редъ правописна комисия („Свобода“, бр. 79 отъ 6. XII.). Фонетичниятъ принципъ, поставенъ отъ министра проф. С. Чолаковъ на правописната комисия за ръководство, се изразява научно въ следнитѣ три положения: нѣма гласка, нѣма буква; една гласка, една буква; всѣка гласка, своя буква. (Балан 1944)

По-нататък следва една встъпление, в което Александър Теодоров-Балан пояснява, че въз основа на гореспоменатия фонетичен принцип Комисията правилно е присъдила да се изостави от българския правопис „досегашниятъ крайни еръ-голѣмъ“, както и да се изхвърлят от азбуката употребяваните до този момент букви **ѣ** (= **я** или **е**) и **ж** (= **ъ**), но че не е съгласен с изхвърлянето на ер малък от родния алфавит. Привеждаме в цитат дословните му думи: „[...] обаче тя криво присъди, да се изфърли изъ азбукето досегашната буква еръ-малкъ, и премижа предъ излишната буква **щ** = **шт**“ (Балан 1944).

Естествено, тук няма как да се съгласим със становището на А. Т.-Балан, тъй като по-добре е да пишем една буква, отколкото две вместо нея. Буквата **щ** си има своето безспорно място в азбуката и по наше усмотрение не бива да се посяга на нея. Появява се усещането, че при извършването на Правописната реформа от 1945 година някои от българските езиковеди с голяма лекота са били готови да премахнат доста букви от българската азбука, без значение дали ще я осакатят, уж в полза на езика.

Интересно е становището на Балан за гласните и съгласните в българския език. Той пише, че в нашата азбука има обособени („**особни**“) букви за твърди съгласни, но че няма такива за съответните им меки съгласни. Именно заради тази според него „правописна неволя“ в българската азбука на помощ идва ер малък (**ь**). Езиковедът уточнява:

Пишемъ **ь** въ съчетание съ буква за твърда съгласка, за да изобразиме изговоръ на съответна съгласка мека: изговаряме и пишеме **гол, коло** съ твърди съгласки **г, л**, а изговаряме и пишеме **гьол, Кольо** съ меки съгласки **гь, ль**. Това е ясно като день: буква **ь** в случаи както **гь, ль** означава не особна, своя гласка, но е знакъ за мекостъ на предходна съгласка; тя е, ще рече, буква знакова, а не гласкова, каквито сж всички останали букви отъ азбукето; руситѣ я наричатъ „мягкий знак“, а ние ще си я наречемъ „меклецъ“. Разпращамъ всичко това за поука на охотници за правописни препирни. (Балан 1944)

Явно е, че думата „меклецъ“ не е най-подходящата за именуването на ер малък, въпреки творческия порив на Балан. По много интересен от него начин е обяснен и историческият произход на **ь**.

Знаковата стойност на буква **ь** въ азбукето на руси и на българи е исторично произлѣзла отъ първично гласкова стойност на старобългарска буква **ь**. Сега седмата правописна комисия пресъжда да се изфърли изъ нашето азбуке меклецътъ **ь**, а неговата знакова служба да се предаде на гласковата буква **й**: да се пише **гйол, Колийо**. Пресъждата е очевидно порочна: тя е противна на фонетичния принципъ относно **й**, тя се противи и на историчното право и на досегашния обиходъ относно до буква **ь**. (Балан 1944)

В случая езиковедът има основание за недоволство, но Комисията все пак се съобразява с неговото и други подобни становища, и ер малък остава в българската азбука като знак за мекота. Премахнат е само в края на думите.

В заключителното си слово академик Ал. Теодоров-Балан пише, че литературата от статията на Любомир Андрейчин не е в състояние да обори тези възражения срещу присъдата на Седмата комисия. Той подчертава, че не е важно дали често, или рядко, се появяват в думите меките съгласни **гь, ль** и т. н. По-важното е, че те съществуват и искат, и следва да бъдат правописно добре изразявани.

След всички дебати по въпросите за правописната реформа, проведени в българския печат, и след издаването на 12 февруари

1945 година на Наредбата-закон за правописа, в брой 19 на „Литературен фронт“, от 23 февруари 1945 година е публикувана поредната статия на Любомир Андрейчин – „Новият правопис“. (Андрейчин 1945) Любомир Андрейчин, който, като член на Правописната комисия, се чувства длъжен да запознае читателите на вестника с нейните решения и с новите правописни норми, веднага след обнародването на Наредбата-закон за новия правопис коментира:

Правописът, с който си служехме до вчера, не успя да се наложи през своето 22-годишно съществуване като някаква трайна и авторитетна норма в българската писменост. Причината за това лежи както в несъответствието му спрямо съвременното състояние на българския книжовен език, от което произтича и трудната му усвоимост, така и в политическите условия, при които той бе въведенъ [sic! – явно д-р Андрейчин или печатарите още не са свикнали с прилагането на новите правописни правила в практиката – В. А.] през 1923 година. Употребата на двойни означения за един и същи звук, както беше например при буквите ъ и ж; употребата и механическото разграничаване на двете излишни безгласни букви ъ и ь в края на думите; употребата на буква ъ, която „обединяваше“ само на книга българските наречия, а фактически санкционираше раздвоението на българското книжовно произношение; въпросът за мекостта на звуковете в някои случаи – ето основните въпроси на нашия правопис, които трябваше най-сетне да бъдат разрешени веднаж и за винаги рационално и практично. (Андрейчин 1945)

Според на Любомир Андрейчин новият български правопис е много по-опростен и по-лесен за усвояване от предишния, създаден „в духа на общата рационализация на човешкия живот“ и „в името на най-великия принцип за демократизиране на образованието и на културата.“ Д-р Андрейчин е на мнение, че не бива да ни служи за пример фактът, „че някои културни европейски народи си служат с по-труден и затвърден от преди няколко века правопис“, тъй като техният труден правопис се е оформил при съвършено различна обстановка – и историческа, и социална. При тези народи въпросът за просветата на широките народни маси не е бил поставен на дневен

ред, а и самата филологическа наука е била на различно ниво. Тя се е занимавала повече с буквите и не е обръщала достатъчно внимание на звуковете. По този начин при тези народи са възникнали големи несъответствия между изговора и правописа на думите и за тях би било доста трудно на този етап да преминат от етимологичен към фонетичен правопис. Според д-р Андрейчин тези, които са на различно мнение от неговото, са лишени от „критизъм и правилен исторически поглед.“ (Андрейчин 1945) Не можем обаче да не се съгласим с неговото становище, че:

Живият съвременен български език има всичкото право да бъде отразен непосредно с своята собствена звукова физиономия в днешната българска писменост, а не да бъде потушан и замъгляван зад маска от мъртви букви в името на отживели теории. Същественото в езика са звуковете, а не буквите, и затова буквите могат дотолкова да поддържат връзка с миналото или да изразяват самобитността на един език, доколкото тази връзка или самобитност съществува в неговия съвременен звуков състав. (Андрейчин: 1945)

В заключение Л. Андрейчин обобщава:

Въвеждането на новия правопис не може в никой случай да се смята прибрзано. Специалистите, които са го изработили, са се занимавали отдавна с тези въпроси. При това пред нас стоят и поуците от правописната реформа на Ст. Омарчевски през 1921 г., от проекта на Българската академия на науките през 1927 година и от практиката на нашия прогресивен и нелегален печат през последните две десетилетия. Новият български правопис дойде като отговор на една наистина назряла нужда, която трябваше да бъде разрешена наложително неотложно. Той е изработен заедно от компетентни специалисти, които са обсъждали нашироко всички възможности преди да възприемем дадено решение. Те са взели под внимание и всички изказани отвън полезни мнения, за да се стигне до един наистина задовляващ по възможност всички правопис. Няколкото привидни „несъобразности“ в някои подробности трябва да се приемат с съзнание, че не всичко в областта на правописната

практика може да се разреши идеално и че известна условност при разрешението на някои въпроси може да се допусне, за да се доближат и примирят гледищата. Новият български правопис, създаден за народа и подкрепен от народната власт, ще освободи мисълта ни от редица формулни и механични правила и изисквания и ще разчисти пътя към овладяване на българската грамотност в истинските ѝ особености и тънкости. От сега нататък амбицията на всеки просветен българин трябва да бъде да овладее с усърдие и любов своя опростен и усъвършенствуван народен правопис. (Андрейчин 1945)

Близо два месеца след отпечатването на тази статия на страниците на „Литературен фронт“ в три поредни броя на вестника (бр. 27/1.05.1945 г., бр. 28/13.05.1945 г. и бр. 29/20.05.1945 г.) са публикувани още три негови материала, озаглавени по един и същ начин – „Към правилно *якане*“. (Андрейчин 1945) Поводът за написването им е следният:

Досегашната употреба на буква *ѣ* пречеше да се затвърди навсякъде у нас еднакъв книжовен изговор. Затова се случва сега в западна България да се питат някои защо трябва да се казва и пише „голям“, а не „голем“, докато в югоизточна България други се питат защо трябва да се казва и пише „големи“, а не „голями“. Така, по думите на д-р Андрейчин, се появява „необходимостта от съществуването на по-точно установен книжовен изговор и принцип, който не се нуждае от особени доказателства и който заслужава много повече грижи и усилия, отколкото е свикнала да му отделя досега нашата интелигенция. (Андрейчин 1945)

По-нататък авторът дава съвети как да се усвоят правилата на *якането* и описва неговите езикови и правописни принципи:

Установеното при последната правописна реформа умерено „*якане*“ в книжовния ни език държи средно място между крайното „*екане*“ на западните говори. То има своите положителни страни и своите права на съществуване... Занапред младите поколения ще усвояват *якането* в училище

постепенно. Но и за по-възрастните, които трябва сега да усвояват „набързо“ якането, то съвсем не е тъй трудно, както може да изглежда на пръв поглед. Все пак известни усилия се изискват. За да се получи, обаче, добър резултат, необходимо е принципите на якането да бъдат конкретно и практично изложени и разяснени от филолозите, а, от друга страна, да бъдат правилно и внимателно прилагани от масовия печат и особено от вестниците, за да не свиква публиката с неправилни форми в самото начало. (Андрейчин: 1945)

И така, правописната реформа от 1945 година е била добре обоснована с множество научни доводи от редица български езиковеди, сред които са Владимир Георгиев, Иван Леков, Любомир Андрейчин, Стойко Стойков и др. Все още обаче се водят спорове дали тази реформа, в този си вид, е била необходима, или е наложена единствено и само поради политически съображения.

ЛИТЕРАТУРА

- Андрейчин 1944:** Андрейчин, Л. Правописната промсна и Ъ // *Свобода*, № 79, 6 декември.
- Андрейчин 1945а:** Андрейчин, Л. Новият правопис // *Литературен фронт*, № 19, 23 февруари.
- Андрейчин 1945б:** Андрейчин, Л. Към правилно якане // *Литературен фронт*, № 27, 1 май.
- Андрейчин 1945в:** Андрейчин, Л. Към правилно якане // *Литературен фронт*, № 28, 13 май.
- Андрейчин 1945г:** Андрейчин, Л. Към правилно якане // *Литературен фронт*, № 29, 20 май.
- Балан 1944а:** Т.-Балан, А. Правописът въ комисията. Решение за буква ј. // *Свобода*. № 46, 29 октомври.
- Балан 1944б:** Т.-Балан, А. Порочна прискъда надъ еръ-малькъ. // *Свобода*, № 86, 14 декември.
- Балан 1944в:** Т.-Балан, А. Правописът въ комисията. Решение за крайни Ъ // *Отечествен фронт*, Год. I., № 43, 25.X.
- Буров 2013:** Буров, С. *Иновациите в граматиката на съвременния български език – банални неправилности или тенденции в развитието*. Трети международен конгрес по българистика. СУ „Св. Климент Охридски“. София, 25 май.

Динеков 1944: Динеков П. Правописът // *Дъга*, № 51, 16 ноември.

Леков 1944: Леков, И. Към новъ, народенъ правописъ. // *Литературен фронт*, № 9, 22 ноември.

Министерство на народното просвещение 1945: *Упътване за правописа на българския книжовен език*. Заповед № 1228. Официално издание. София, 17.02.

Русинов 1981: Русинов, Р. *История на българския правопис*. Наука и изкуство. София.